

مهدی (عج) و مهدویت از دیدگاه نهج البلاغه

پدیدآورده (ها) : صادقی ارزگانی، محمد امین
ادیان و عرفان :: معرفت :: مهر 1384 - شماره 94
از 26 تا 31

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/156130>

دانلود شده توسط : k k
تاریخ دانلود : 28/10/1393

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوائین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

مهدوی (عج) و مهدویت دیدگاه نهج البلاغه

محمد امین صادقی ارزگانی

هر کجا هست، خدایا! به سلامت دارش

آن سفر کرده که صد قافله دل همراه اوست

اشاره

نهج البلاغه آینه‌ای است که سیمای پر فروغ قائم آل محمد علیهم‌السلام در آن گرچه اندک، ولی زیبا، پرجاذبه، نویدبخش، دل‌انگیز و تحریک‌آفرین تجلی کرده و همچون جام بلورینی است که زمزم سخنان علوی درباره فرزندش مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فی‌قربانہ در آن ریخته شده است.

این مقاله در جهت طرح و تحلیل آن کلمات تنظیم گردیده است.

مقدمه

در عصری که جهالت مدرن، عالم و آدم را به سراشیب سقوط نزدیک نموده و بی‌عدالتی، ستم‌سالاری، معنویت‌ستیزی، اخلاق‌گریزی و هزاران فاجعه هولناک دیگر در جهان بیداد می‌کنند و آینده بشر هر روز تاریک‌تر شده، وحشت و ناامیدی رو به افزایش است، بحث از مهدویت از هر زاویه که انجام شود در حقیقت بحث از نویدها، سعادت‌ها، شادکامی‌ها، پیروزی معنویت، اخلاق، عدالت، تقوا، ترسیم آینده درخشان برای بشر و از جمله خواست‌های الهی و انسانی است. بنابراین، بحث و تحقیق درباره حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فی‌قربانہ از ضروری‌ترین و مهم‌ترین رسالت‌های دین‌پژوهان در عصر کنونی محسوب می‌شود. و چون نام نهج البلاغه برای همگان، بخصوص نسل پویا و نواندیش و جوان، زیبا و دل‌انگیز است، طرح بحثی تحت عنوان «مهدی (عج) و مهدویت از دیدگاه نهج البلاغه» ضروری می‌نماید و برای عاشقان حضرت مهدی (عج) مفید و پرجاذبه خواهد بود.

نوشته حاضر سعی نموده است تا جلوه‌ای از سیمای پر فروغ حضرت مهدی (عج) را در آینه نهج البلاغه نشان دهد.

مهدویت و استمرار خلافت الهی

از جمله مسائل مهم و اساسی در بحث مهدویت، جریان خلافت الهی است؛ زیرا مسئله خلافت الهی در زمین، که خدای سبحان در قرآن کریم فرمود: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (بقره: ۳۰)

همچون داستان سفینه نوح و یا کشتی حضرت موسی و خضر علیهم السلام و مانند آن‌ها نیست که یک موضوع شخصی و معینی بوده و سپری شده باشد، بلکه جریان خلافت یک فیض متصل و فوز مستمر است که از اول با اندیشه دوام و انگیزه استمرار طرح شده است، به گونه‌ای که اصل خلافت از قلمرو نبوت و رسالت فراتر رفته و به امامت رسیده است. به این دلیل، در بحث مهدویت، جریان استمرار خلافت الهی در زمین از مباحث ظریفی است که نمی‌توان از کنار آن به سادگی گذشت.

از این رو، در نهج البلاغه در بحث ضرورت حجت در عالم، بر عنصر خلافت الهی در زمین تکیه شده است و حضرت امیرمؤمنان علیه السلام در کلام مبسوطی در این باره می‌فرماید: «اللهم بلی، لا تحملوا الارض من قائم لله بحجة، اما ظاهراً مشهوداً و اما خائفاً مغوراً، لتلا تبطل حجج الله و بیاتته. و کم ذاء و این اولنک؟ اولنک و الله الاقلون عدداً و الاعظمون عند الله قدرأ. يحفظ الله بهم حجتته و بیاتته... اولنک خلفاء الله فی ارضه و الدعاء الی دینه. آه! آه! شوقاً الی رؤیتهم.»^(۱) حضرت در این فراز نورانی، که بخشی از کلام مبسوط ایشان است، می‌فرماید: آری خداوند، زمین هیچ‌گاه از حجت الهی که برای خدا با برهان روشن قیام کند، خالی نیست، یا آشکار و شناخته شده است، یا بیمناک و پنهان، تا حجت خدا باطل نشود و نشانه‌هایش از میان نروند، تعدادشان چقدر است؟ و در کجا هستند؟ به خدا سوگند که تعدادشان اندک است، ولی نزد خدا بزرگ مقدارند که خداوند به وسیله آنان، حجت‌ها و نشانه‌های خود را نگاه می‌دارد... آن‌ها جانشینان خدا در زمین و دعوت‌کنندگان مردم به دین خدایند. آه، آه! چه سخت اشتیاق دیدارشان را دارم.

در کلام پربرکت امیرمؤمنان علیه السلام بر این نکته تأکید شده که بر اساس سنت قطعی الهی، زمین از وجود خلیفه خدا و حجت حق خالی نیست، گرچه حجت الهی گاهی آشکار است و همگان حضور او را درک می‌کنند، گاهی شرایط ایجاب می‌کند که از نظرها پنهان بوده و مردم به طور مستقیم از درک محضر او محروم باشند. این نکته همان حقیقتی است که در مکتب اهل بیت علیهم السلام مورد عنایت و ویژه قرار گرفته است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لو بقیت الارض بغیر امام لساخت»^(۲) اگر جهان لحظه‌ای بدون امام و انسان کامل باشد از هستی ساقط می‌گردد.

امام محمدباقر علیه السلام نیز می‌فرماید: «لو أن الامام رُفِعَ من الارض لساجت بأهلها كما یسوج البحر بأهله»^(۳) اگر حجت الهی لحظه‌ای از زمین برداشته شود زمین همانند دریا دچار موج طوفان می‌گردد.

این‌گونه کلمات ائمه اطهار علیهم السلام، بعدها زمینه مباحث

ظریفی را در آثار بزرگان اهل حکمت فراهم نمود. شیخ اشراق با الهام مستقیم و صریح از کلام امیرمؤمنان علیه السلام درباره ضرورت انسان کامل در عالم، با اصرار فراوان گفته است: «و لا یخلو الارض عن متوعلی فی التالیه ابدأ، بل قد یكون الامام المتأله مستولياً ظاهراً مكشوفاً، و قد یكون خفياً، و هو الذی ساء الكافة بالتقطب، فله الرئاسة و إن كان فی غایة المحمول.»^(۴)

حکیم نام‌برده در این بیان بر همان نکته‌ای اصرار ورزیده که در کلام ائمه هدی علیهم السلام بدان عنایت شده است؛ گفته: هیچ‌گاه زمین بدون انسان الهی و ربانی نیست، اگرچه آن پیشوای متآله گاهی حاضر و آشکار و زمانی از نظرها پنهان است، و او همان کسی است که نوعاً در عرف، از او به قطب یاد می‌شود و او پیشوای همگان است، گرچه در نهایت خاموشی باشد.

از مجموع آنچه گفته شد، بخصوص سخنان امیرمؤمنان علیه السلام، به خوبی روشن می‌گردد که وجود حضرت مهدی موعود علیه السلام در عالم به عنوان حجت الهی و استمرار خلافت او در زمین ضرورتی انکارناپذیر دارد و جزو حقایق حتمی و قطعی نظام آفرینش است، به ویژه آنکه در روایات یاد شده، جریان ضرورت حجت الهی فراتر از مسائل شرعی و مدیریت اجتماعی مطرح شده و به عنوان نیاز قطعی نظام تکوینی به شمار آمده است؛ زیرا انسان کامل واسطه فیض الهی در عالم است و عالم و آدم در پرتو او، فیض الهی دریافت می‌کنند.

حضرت مهدی (عج) و عدالت جهانی

بی‌تردید موضوع تأمین «عدالت» عمومی‌ترین و شورانگیزترین مسئله در بحث مهدویت است و چون واژه «عدالت» در فرهنگ و اصطلاح نهج البلاغه، بلکه در تمام کلمات علوی بیت‌الغزل سخنان امیرمؤمنان علیه السلام است، از این رو، در بحث مهدویت نیز بر عنصر عدالت تکیه نموده و از پدید آمدن عدالت در ابعاد گوناگون در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام خبر داده است؛ می‌فرماید: «و سیأتی غدً بما لا تعرفون یاخذ الوالی من غیرها علی مساوی اعمالها... فیریکم کیف عدل السیره»^(۵) فردایی که شما را از آن هیچ شناختی نیست خواهد آمد، زمام‌داری که غیر از خاندان حکومت‌های امروزی است، (مهدی) عقال و کارگزاران حکومت‌ها را به اعمال بدشان کیفر خواهد داد... بدین روی، روشی عادلانه در حکومت حق به شما می‌نماید.

و در جای دیگر می‌فرماید: «الا و من ادرکها منا یسری فیها بسراج منیر، و یخذونها علی مثال الصالحین لیحل فیها ریقاً و یعتق رقاً و یصدع شعباً و یشمب صدعاً»^(۶) بدانید آنکه از ما

فایز علوم مهدی

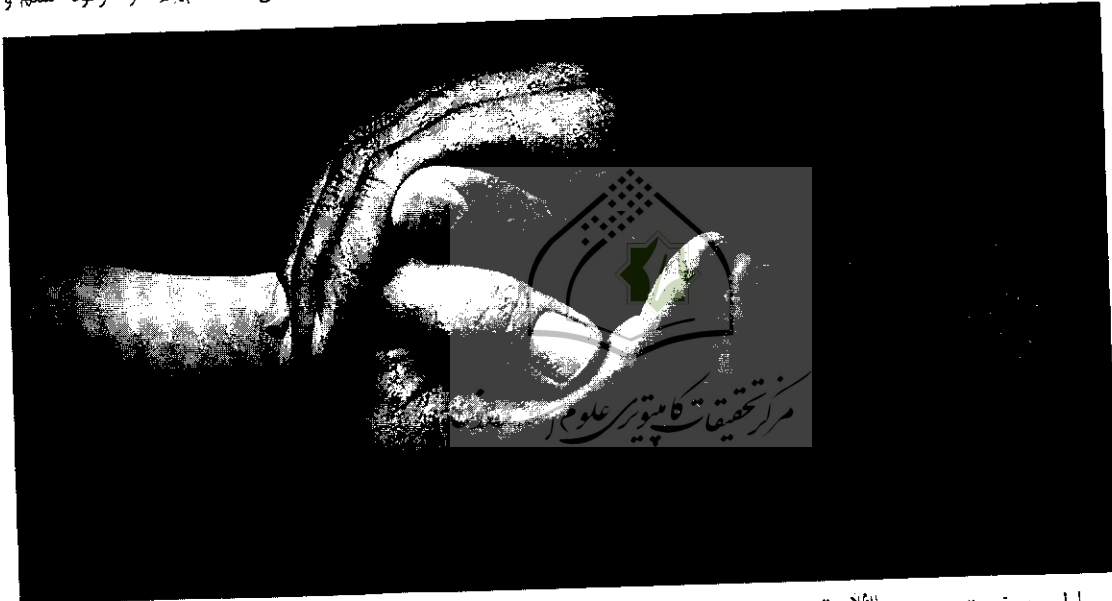
مهدی) فتنه‌های آینده را دریابد، با چراغی روشنگر در آن گام می‌نهد و بر همان سیره و روش صالحان (پیامبر و امامان علیهم‌السلام) رفتار می‌کند تا گره‌ها را بگشاید، بردگان و ملت‌های اسیر را آزاد سازد، جمعیت‌های گمراه و ستمگر را پراکنده و حق‌جویان را جمع‌آوری می‌کند.

ابن ابی‌الحدید، شارح نهج‌البلاغه، که از علمای بزرگ اهل سنت است، در ذیل این کلام حضرت می‌گوید: امیرمؤمنان علی علیه‌السلام یادآوری نموده است که مهدی آل محمد علیهم‌السلام در تاریکی فتنه‌ها با چراغ روشن ظهور می‌کند و مردم را از بردگی و اسارت‌رهایی داده و مظلومان ستم‌دیده را از دست ستمگران نجات می‌دهد. (۷)

در سخنان حضرت سه نکته اساسی به خوبی مورد توجه قرار گرفته‌اند:

در این کلام، بر خطوط کلی روش و عملکرد ائمه اطهار علیهم‌السلام که حضرت مهدی آخرین پرچمدار آن‌هاست، توجه داده شده، حضرت می‌فرماید: «خدایا تو می‌دانی آنچه از ناحیه ما (اهل بیت علیهم‌السلام) صورت می‌گیرد برای به دست آوردن قدرت و حکومت و ثروت دنیا نیست، بلکه می‌خواهیم نشانه‌های حق و دین تو را به جایگاه خودش بازگردانیم و در سرزمین تو اصلاح پدید آوریم تا بندگان ستم‌دیده‌ات از محرومیت نجات یافته، با امنیت زندگی کنند و قوانین فراموش شده‌ات بار دیگر اجرا گردند.

بدین سان، معلوم است که از نظر نهج‌البلاغه، تأمین عدالت در همه ابعاد زندگی بشر، یکی از اهداف بزرگ دولت کریمه حضرت مهدی علیه‌السلام است و جهانیان در سایه حکومت الهی عدل‌گستر جهانی قائم آل محمد علیهم‌السلام، از هرگونه ستم و

اسارت و بردگی نجات یافته، طعم شیرین عدالت را به خوبی خواهند چشید؛ چنان‌که در جای دیگر آمده است: روزی حضرت امیرمؤمنان علیه‌السلام در اندیشه بود، شخصی از ایشان سب تفکرش را جويا شد، حضرت در پاسخ فرمود: «تَفَكَّرْتُ فِي مَوْلُوِيْ يَكُوْنُ مِنْ ظَهْرِي، الْمَادِي عَشْرَ مِنْ وُلْدِي، وَ هُوَ الْمَهْدِيُّ يَلْبِأُهَا عَدْلًا كَمَا مُلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا» (۹) درباره فرزند یازدهم خود مهدی می‌اندیشم که روزی ظهور خواهد کرد و زمین را از جور و ستم پاک نموده، لبریز عدالت خواهد کرد.

حضرت مهدی علیه‌السلام و آسایش اقتصادی بشر

یکی از رهاوردهای دولت کریمه مهدی موعود علیه‌السلام، که در نهج‌البلاغه مورد اشاره قرار گرفته، تأمین رفاه و آسایش اقتصادی بشر در زمان حکومت آن حضرت است که از طریق وفور نعمت و برکت‌های زمینی و آسمانی تأمین می‌شود.

اول- حضرت مهدی علیه‌السلام وقتی در برابر فتنه‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی قرار می‌گیرد با چراغ پر فروغ حکمت و درایت الهی وارد عمل شده، در پرتو دستورات وحی آسمانی و قرآن کریم، به ایجاد عدالت و خاموش نمودن شعله‌های بی‌عدالتی می‌پردازد.

دوم. تمام ستم‌دیدگان عالم توسط حضرت مهدی علیه‌السلام از قید اسارت‌های گوناگون و بی‌عدالتی‌رهایی یافته، زندگی همراه با سعادت و شادکامی برای آنان فراهم می‌گردد.

سوم. سیره عملی حضرت مهدی علیه‌السلام همان سیره صالحانی است که حضرت امیرمؤمنان در نهج‌البلاغه درباره آن‌ها فرموده: «اللَّهُمَّ أَنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَدَى كَانْ مَنَا مَنَافَسَةٌ فِي سُلْطَانِي وَ لَا التَّمَّاسِ شَيْءٌ مِنْ فَضُولِ الْحَطَّامِ وَ لِيَكُنْ لَرَّؤُ الْمَعَالِمِ مِنْ دِيْنِكَ وَ نُظْهِرِ الْإِصْلَاحَ فِي بِلَادِكَ فَيَأْتِيَنَّ الْمَظْلُومُونَ مِنْ عِبَادِكَ وَ نَعَامِ الْمَعْطَلَّةِ مِنْ حُدُودِكَ» (۸)

امیرمؤمنان علیه السلام درباره نعمت‌های زمین در عصر ظهور حضرت مهدی علیه السلام می‌فرماید: «تخرج له الارض اقاليد كبدها و تلقى اليه سلماً مقاليدها»؛ (۱۰) در زمان ظهور حضرت مهدی، زمین میوه‌های دل خود (معادن طلا و نقره) را برای او بیرون می‌ریزد و کلیدهایش را به او می‌سپارد.

مسئله وفور نعمت و رفاه اقتصادی مردم در زمان حکومت حضرت مهدی علیه السلام، حقیقتی است که در روایات فراوان به آن اشاره شده است و از آن میان، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «... و تزيد المياة في دولته و تمد الانهار و تضعف الارض اكلها و ستخرج الكنوز»؛ (۱۱) در زمان برقراری دولت مهدی، آب‌ها فراوان می‌گردند و نهرها کشیده می‌شوند، برکات زمین افزایش می‌یابد و گنج‌ها استخراج می‌گردند.

در همین زمینه، عارف بزرگ سعدالدین حموی نیز بر مسئله آسایش و رفاه اقتصادی مردم در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام تأکید نموده و گفته است: «صاحب زمان که علم به کمال دارد، تمامت روی زمین را به عدل آراسته گرداند و تمامت گنج‌های روی زمین بر وی ظاهر گردند، هرچند صفت وی کنم از هزار یکی نگفته‌ام»؛ (۱۲)

یکی دیگر از بزرگان اهل معرفت نیز گفته است: «در ایام حکومت حضرت مهدی علیه السلام مردم روزگار سرسبز و پر طراوتی دارند، رزق و روزی در آن ایام فراوان می‌شود و مردم در کمال امنیت به عبادت خدای رحمان می‌پردازند»؛ (۱۳)

حضرت مهدی علیه السلام و اصلاح فکری - فرهنگی بشر

گرچه برداشت عمومی از تأمین عدالت در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام معمولاً عدالت اجتماعی و اصلاح امور اقتصادی و توزیع عادلانه ثروت‌های جهانی است، اما حقیقت آن است که با ظهور مصلح کل، حضرت مهدی علیه السلام، عدالت و اصلاح در تمام شئون هستی پدید می‌آید و پیشه و اندیشه بشری اصلاح می‌گردد و عقل انسان‌ها در هر دو بعد علمی و عملی تعدیل می‌شود؛ بدین بیان که اکنون به سبب فاصله گرفتن بشر از معارف وحی، تمام قوای ادراکی و تحریکی او در مرداب افراط و تفریط گرفتار آمده و هر روز که بر جامعه بشری می‌گذرد، مکتب‌های جدیدی در شرق و غرب جهان پدید می‌آیند و طرح‌ها و الگوهای فکری، فرهنگی و سیاسی گوناگونی را عرضه می‌کنند و نسل‌های بشر را یکی پس از دیگری از مسیر انسانی منحرف کرده، در معرض سقوط فکری، فرهنگی، اخلاقی و اعتقادی قرار می‌دهند. اما با ظهور ذخیره هستی، مهدی موعود علیه السلام، همه مکتب‌های غربی و شرقی و مذاهب گوناگون افراطی و تفریطی در هم پیچیده می‌شوند و بشر در سایه احکام

و دستورات آسمانی، از گرداب هوا و هوس نجات می‌یابد و فکر و فرهنگ او اصلاح می‌شود.

در این باره، امیرمؤمنان علیه السلام در نهج البلاغه می‌فرماید: «بسط الهوى على الهدى إذا عطفوا الهدى على الهوى، و يعطف الرأى على القرآن إذا عطفوا القرآن على الرأى... و يحيى ميت الكتاب و السنه»؛ (۱۴) (حضرت مهدی) خواسته‌ها را تابع هدایت وحی می‌کند، هنگامی که مردم هدایت را تابع هوس‌های خویش قرار داده‌اند، و در حالی که نظریه‌های گوناگون، خود را بر قرآن تحمیل می‌کنند، او (مهدی) نظریه‌ها و اندیشه‌ها را تابع قرآن می‌سازد و کتاب خدا و سنت پیامبر را زنده می‌گرداند.

ابن ابی‌الحدید در ذیل این کلام حضرت می‌نویسد: «این سخن امیرمؤمنان اشاره است به امامی که در آخرالزمان خواهد آمد و در روایات فراوان، از آمدن او خبر داده شده و با ظهور او، هدایت قاهره پدید آمده و عمل به رأی و قیاس از میان رفته، برابر قرآن کریم رفتار می‌شود»؛ (۱۵)

همچنین در جای دیگری از نهج البلاغه از حضرت مهدی علیه السلام به عنوان «يعسوب الدين» و کسی که مردم اطراف او را همانند ابر متراکم فرا می‌گیرند یاد شده و آمده است: «فإذا كان ذلك ضربت يمسوب الدين يذنيه فيجتمعون إليه كما يجمع فزع الخريف»؛ (۱۶) چون آن گونه شد، پیشوای دین قیام کند، پس مسلمانان پیرامون او همچون ابر پاییزی گرد آیند.

مهدویت یا وراثت حکومت مستضعفان

از مسائل دیگری که در نهج البلاغه درباره جریان مهدویت بدان اشاره شده، این است که ظهور مهدی موعود علیه السلام به عنوان وارث حکومت مستضعفان جزء اراده و خواست حتمی الهی است که به طور یقین، روزی تحقق خواهد یافت؛ زیرا به گفته بعضی از بزرگان اهل حکمت، (۱۷) بشر از زمانی که در زمین سکنا گزیده، پیوسته در آرزوی یک زندگی اجتماعی مقرون به سعادت بوده است و به امید رسیدن چنین روزی قدم برمی‌دارد و اگر این خواسته تحقق خارجی نمی‌داشت، هرگز چنین آرزو و امیدی در نهاد انسان‌ها نقش نمی‌بست؛ چنان که اگر غذایی نبود گرسنگی نبود، و اگر آبی نبود تشنگی تحقق نمی‌یافت. از این رو، به حکم ضرورت، آینده جهان روزی را در بر خواهد داشت که در آن روز، جامعه بشری پر از عدل و داد شود و مردم با صلح و صفا همزیستی نمایند و افراد انسانی غرق فضیلت و کمال شوند، و این آرزو و خواست عمومی به دست مهدی موعود علیه السلام تحقق خواهد یافت. از این رو، امیرمؤمنان علیه السلام می‌فرماید: «لتعطفن الدنيا علينا بعد شاسها، عطف الفروس

علی ولدها و تلا عقیب ذلک: «وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (۱۸)
 دنیا پس از سرکشی به ما روی می‌کند؛ چونان شتر ماده بدخوکه به بچه خود مهربان گردد. پس حضرت این آیه را تلاوت نمود که خداوند می‌فرماید: اراده کردیم که بر مستضعفان زمین ممت گذارده، آنان را امامان و وارثان حکومت‌ها گردانیم.

ابن ابی‌الحدید ذیل این کلام حضرت می‌نویسد: «به اتفاق شیعه و سنی، این کلام حضرت علی علیه السلام اشاره به ظهور امامی است که در آخرالزمان پدید می‌آید و سراسر زمین را تحت حکومت خویش درمی‌آورد.» (۱۹)

می‌خورند، دیده‌هایشان با قرآن روشنایی می‌گیرند و در گوش‌هایشان تفسیر قرآن طنین افکنده و در صبحگاهان و شامگاهان جام‌های حکمت سر می‌کشند.

ابن ابی‌الحدید در ذیل این فراز نورانی کلام حضرت آورده است: وصف این گروه آن است که پرده از جان آنان برداشته شده، معارف الهی در دل‌هایشان ایجاد می‌شود و درک اسرار باطنی قرآن به آنان الهام می‌گردد و جام حکمت را در هر صبح و شام سر می‌کشند و بدین‌سان، معارف ربّانی و اسرار الهی همواره بر قلب آنان افاضه می‌گردند و آنان کسانی‌اند که بین پارسایی و شجاعت و حکمت جمع نموده و سزاورند که یاور ولی الهی باشند که قرار است بیایند. (۲۱)

اما در تحلیل این کلام امیرمؤمنان علیه السلام به طور خلاصه باید گفت: حضرت به دو ویژگی مهم یاران مهدی موعود علیه السلام اشاره نموده است:

الف. ویژگی‌های فرهنگی

چون حضرت مهدی علیه السلام برای اجرای عدالت و اصلاح بشر در تمام شئون وجودی آن قیام می‌کند، لازم است کارگزاران دولت کریمه او بدین وصف، که نقش اساسی در پیشبرد اهداف الهی حضرت دارد، مجهز باشند؛ زیرا اگر درک معرفت و حکمت نداشته باشند چگونه می‌توانند مسئولیتی بر عهده بگیرند که علم و معرفت در آن اساس کار است؛ چراکه اصلاح و هدایت بر آگاهی و شناخت استوار است و چون در دوران ظهور حضرت مهدی علیه السلام اصلاح امور در تمام ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مانند آن در سایه احیا و ظهور حقیقت اسلام و معارف زلال قرآن کریم تأمین می‌شود، پس مجریان این برنامه بزرگ جهانی نیز باید از بالاترین معرفت و آگاهی نسبت به رهاورد وحی و حقایق قرآنی برخوردار بوده، جام معرفت و زمزم توحید را عاشقانه سرکشیده، مهذب و خودساخته باشند تا بتوانند به اصلاح دیگران اقدام کنند؛ چنان‌که حضرت امیرمؤمنان علیه السلام در روایت دیگری در تبیین سیمای توحیدی و معنوی یاران حضرت مهدی علیه السلام می‌فرماید: «وَيَحَىٰ لِلطَّالِقَانِ، فَإِنَّ لِلَّهِ - عَزَّوَجَلَّ - بِهَا كَنُوزًا لَيْسَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَلَكِنْ بِهَا رَجَالٌ مُّؤْمِنُونَ عَرَفُوا اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَهُمْ أَنْصَارُ الْمَهْدِيِّ فِي آخِرِ الزَّمَانِ» (۲۲) خداوند در سرزمین طالقان گنجینه‌هایی دارد که از طلا و نقره نیستند، بلکه مردان مؤمن‌اند که خدا را خوب می‌شناسند و آن‌ها یاران مهدی در آخرالزمان هستند.

در این حدیث نیز بر معنویت یاران مهدی موعود علیه السلام و معرفت و توحید آنان تأکید شده و بزرگ‌ترین صفت شاخص

پرتوی از سیمای یاران حضرت مهدی علیه السلام یکی از مسائل دیگری که در نهج‌البلاغه درباره حضرت مهدی علیه السلام آمده مسئله یاران و کارگزاران دولت کریمه آن حضرت است. امیرمؤمنان علیه السلام از کارگزاران دولت حضرت مهدی علیه السلام چنین یاد می‌کند: «ثُمَّ لِيُشَخِّدَنَّ فِيهَا قَوْمٌ شَخَّذَ التَّيْنَ النَّصْلَ، تَجَلَّى بِالتَّوْبِيلِ ابْصَارَهُمْ، وَ يَمِرُّ بِالتَّفْسِيرِ فِي مَسَامِعِهِمْ وَ يَغْتَوُونَ كَأَسَّ الْحِكْمَةِ بَعْدَ الصُّبُوحِ» (۲۰) سپس گروهی برای در هم کوبیدن فتنه‌ها آماده می‌گردند، و چون شمشیرها صیقل

آنان را ایمان و معرفت حق دانسته است. پس معلوم می‌شود کسانی که می‌خواهند جزو یاران او محسوب شوند (چه توفیق درک حضور پیدا کنند و چه در عصر غیبت آن حضرت در جهت اهداف او حرکت نمایند) اولین قدم و اساسی‌ترین کارشان باید تحصیل معرفت و حکمت و تهذیب و خودسازی باشد، وگرنه بسیاریند کسانی که ادعای پی‌روی و شاگردی حضرت مهدی علیه السلام دارند، اما لکه ننگی هستند بر دامن او! چه بسا گفتار و کردارشان باعث دل‌سردی مردم از معنویت و اهداف آن حضرت شود.

ب. ویژگی نظامی

نکته دیگر، که در کلام امیرمؤمنان علیه السلام در نهج البلاغه در وصف یاران حضرت مهدی علیه السلام مورد اشاره قرار گرفته، آن است که یاران آن حضرت برای در هم کوبیدن فتنه‌ها و اصلاح در تمام ابعاد زندگی بشر همچون شمشیر صیقل زده با صلابت، قدرت و پر حرارت و کوبنده وارد صحنه کارزار می‌شوند؛ چون سنت الهی بر آن است که کارها از راه عادی و مجرای معمولی و طبیعی انجام گیرند، گرچه معجزه و کرامت و دعا لازم و مؤثرند و در جای خود اعمال می‌شوند، اما قرار نیست همه کارها از طریق غیرطبیعی انجام شوند. بدین روی در روایات، بر قدرت شمشیر حضرت مهدی علیه السلام اصرار شده و در ره‌آورد بزرگان اهل معرفت نیز از شمشیر حضرت مهدی علیه السلام زیاد سخن به میان آمده است. (۲۳) این مسئله حکایت از آن دارد که اجرای عدالت و اصلاح جامعه بشری در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام، نیازمند قدرت و توان برتر و بالاتری است و حضرت با یاران پر صلابت و پر تلاش وارد صحنه اصلاح و هدایت بشر می‌شود.

بدین روی، در روایتی از حضرت امیرمؤمنان علیه السلام رسیده که یاران حضرت مهدی علیه السلام همه جوان و پسرطاوت هستند: «اصحاب المهدی شباب ولا کهل فیهم» (۲۴) یاران مهدی همه جوان هستند و پیرمردی در میان آنان نیست.

در روایتی دیگر آمده است: «یک رزمنده از یاران حضرت مهدی علیه السلام برابر چهل نفر قدرت دارد و قلب هر کدام از آن‌ها از کوه آهن سخت‌تر است و هرگاه در برابر کوه آهن قرار گیرند آن را متلاشی می‌کنند» (۲۵)

از این‌گونه روایات، که تعدادشان نیز فراوان است، به خوبی معلوم می‌شود که یاران حضرت مهدی علیه السلام به سلاح علمی و عملی فوق‌العاده مجهزند و با حکمت و معرفت و علم و درایت کامل، به اصلاح امور و تعدیل شئون زندگی بشر می‌پردازند. بدین روی، در یک جمله می‌توان گفت: یاران حضرت مهدی علیه السلام کسانی‌اند که خود صالح هستند و به اصلاح دیگران

قیام می‌کنند و از این راه، جامعه صالح جهانی پدید آمده و وعده الهی، (۲۶) که حکومت و وراثت زمین را از آن صالحان دانسته است، به تحقق خواهد پیوست.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- نهج البلاغه، حکمت ۱۴۷.
- ۲ و ۳- محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، بنیاد رسالت، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۲۵۱، کتاب «الحجة» باب «ان الارض لاتخلوا من حجة».
- ۴- شهاب‌الدین سهروردی، مجموعه مصنفات شیخ اشراق، حکمة الاشراق، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۱۲.
- ۵- نهج البلاغه، خطبه ۱۳۸.
- ۶- نهج البلاغه، خطبه ۱۵۰، بند ۳.
- ۷- ابن ابی‌الحدید، شرح نهج البلاغه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ج ۲، ص ۴۱۶.
- ۸- نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱.
- ۹- محمدبن علی بابویه قمی، کمال‌الدین و تمام النعمه، دارالحدیث، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۲۸۶، باب ۲۶، ص ۲۸۶.
- ۱۰- نهج البلاغه، خطبه ۱۳۸.
- ۱۱- لطف‌الله صافی گلپایگانی، منتخب‌الاشرف، قم، مؤسسه حضرت معصومه علیها السلام، ۱۴۲۱ ق، فصل ۴، باب ۳، ص ۵۸۹.
- ۱۲- عزیزالدین نسفی، انسان کامل، ج چهارم، تهران، کتابخانه طهوری، ۱۳۶۷، فصل ۶، ص ۳۲۰، رساله نبوت و ولایت.
- ۱۳- عبدالکریم جبلی، الانسان الکامل فی معرفة الاواخر و الاوائل، مصر، مکتبه مصطفی البابی الحلبی، ۱۳۹۰ ق، ج ۲، باب ۶۱، ص ۸۴.
- ۱۴- نهج البلاغه، خطبه ۱۳۸.
- ۱۵- ابن ابی‌الحدید، پیشین، ج ۲، ص ۳۸۶.
- ۱۶- نهج البلاغه، حکمت ۱.
- ۱۷- سید محمدحسین طباطبائی، شیعه در اسلام، ج هشتم، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۳، ص ۲۲۱.
- ۱۸- نهج البلاغه، حکمت ۲۰۹.
- ۱۹- ابن ابی‌الحدید، پیشین، ج ۴، ص ۳۳۶.
- ۲۰- نهج البلاغه، خطبه ۱۵۰.
- ۲۱- ابن ابی‌الحدید، پیشین، ج ۹ و ۱۰، ص ۱۲۹.
- ۲۲- محمدبن یوسف شافعی، البیان فی اخبار صاحب‌الزمان، باب ۵، ص ۱۵ (این کتاب ضمن جلد ۲ الزام‌الناصب، تألیف شیخ علی یزدی حائری چاپ شده است).
- ۲۳- محمدبن علی محی‌الدین بن عربی، فتوحات مکیه، بیروت، دارصادر، ج ۳، باب ۳۶۶، ص ۳۳۶.
- ۲۴- لطف‌الله صافی گلپایگانی، پیشین، فصل ۸، باب ۱، ص ۶۱۲.
- ۲۵- همان، باب ۲، ص ۶۱۳.
- ۲۶- انبیاء: ۱۰۵.